

(cf. *The Sublime Object of Ideology*). Imidlertid er det ideologiske fantasme et symptom på en forudgående mangel – eller symptom på et ubearbejdet forhold til en sådan mangel -, som af Žizek kaldes 'traumatisk'. Denne bemærkelsesværdige analyse af sammenhængen mellem det ideologiske fantasme og en forudgående traumatisk mangel vil - blandt meget andet naturligvis - kunne illuminere de teoretiske såvel som praktiske eftervirkninger af 'forfatterens død'. Et af de brændende spørgsmål er således, hvorledes Žizeks analyser af subjektets genfærd kan udmøntes i en reflekteret biografisk tekstforståelse: på hvilke betingelser er det muligt at undgå det selvtransparente subjekt (dvs. en ureflekteret tiltro til forfatterens udsagn om sit eget værk) såvel som den ideologiske fristelse (dvs. en ideologisk motiveret afstandtagen fra enhver forfatterorienteret læsestrategi) i forsøget på at formulere en tekstforståelse, der kan medtænke den biografiske dimension? Omend Žizek ikke direkte beskæftiger sig med disse spørgsmål, men først og fremmest er optaget af at formulere en politisk filosofi på grundlag af hegeliansk dialektik og lacaniansk psykoanalyse, så er hans overvejelser yderst påtrængende for en teoretisk refleksion over diskrete subjektivitetsformer, sådan som det eksempelvis kommer til udtryk hos Maurice Blanchot. I denne sammenhæng er noget af det eneste, man eventuelt kunne savne hos Žizek, en mere affirmativ bestemmelse af forholdet mellem subjektet og den traumatiske værensmangel. Mens Žizek på overlegen vis analyserer det ideologi-

ske fantasme som den ubevidste til-dækning og gentagelse af en traumatisk begivenhed, så forbliver det stadig en opgave at affirmere erfaringen af mangel eller intethed. Det er eventuelt denne affirmation af intet, som litteraturen ikke blot tematiserer eller gengiver men simpelthen *er*.

Kim Su Rasmussen

Karl Marx

Francis Wheen, *Karl Marx - et liv*, oversat fra engelsk af Anita Bay Bundegaard og Christian Bundegaard, Rosinante, København 2001, 445 sider, 369 kr.

Karl Marx var generelt ikke imponeret over sine samtidiges skriverier og tænkning. Der var dog undtagelser, og Darwin var en af dem: "Darwins bog er meget væsentlig, og jeg kan bruge den som det naturvidenskabelige grundlag for klassekampen og gennem historien", skrev Marx således begejstret til Lassalle i 1860, da han havde læst *Om arternes oprindelse*. Senere flirtede han godt nok med Pierre Trémaux og ideen om, at evolutionen var styret af geologiske og kemiske forandringer i jorden. Men det var kun et par uger. Marx vendte hurtigt tilbage til Darwin og forblev en stor beundrer af ham resten af livet.

Marx ville således have været glad og stolt over den tale, som Engels holdt over ham ved hans begravelse på Highgate kirkegården i London 17. marts 1883. Her sagde Engels nemlig blandt andet, at "Ligesom Darwin

opdagede loven for den organiske naturs udvikling, sådan opdagede Marx den menneskelige histories udviklingslov.” Det var der nu ikke mange, der havde forstået i 1883. I hvert fald var der ikke mere end 11 mennesker, der fulgte Marx til graven. Siden fulgte som bekendt en hel del flere – faktisk en halv verden!

Hvordan det kan være, bliver man ikke meget klogere på ved at læse Francis Wheens *Karl Marx – et liv*. Til gengæld bliver man godt underholdt. Wheens biografi fortæller nemlig veloplagt historien om Marx’ alt andet end kedelige liv fra hans fødsel i Trier i 1818 over studenterårene i Bonn og Berlin til arbejdet på *Rheinische Zeitung* i Köln, om eksilperioderne i Paris og Bruxelles til tilbagevendelsen til Tyskland og om hans liv i London, hvor han boede fra 1849 og frem til sin død. Der er rigeligt af stof i Marx’ liv til at fylde bogens 445 sider.

Fx er der alle sygehistorierne. Marx var det meste af sit liv plaget af bylder, der endda ofte sad temmelig uheldige steder – fx i enden så han i perioder ikke kunne sidde ned og arbejde. Men ikke nok med det, Marx led også af gigt, galdestenssmerter, søvnbesvær, kronisk bronkitis og meget andet skidt. En del af dårligdommene skyldtes uden tvivl hans alt andet end sunde livsstil: Marx drak en del, røg som en skorsten og sad ofte – når bylde og de øvrige dårligdomme ellers tillod det – oppe det meste af natten for at arbejde. Selv mente han dog, at det var sindet, der var den egentlige årsag til sygdommene: ”Mine sygdomme kommer altid fra sindet”,

skrev han således til Engels, og faktisk blev han påfaldende ofte syg lige op til deadlines eller i forbindelse med andre ubehageligheder.

Sygdommene havde formentlig også en del at gøre med den fattigdom, som familien Marx levede under de første mange år af deres eksil i London: alt for lidt plads og ingen penge, men til gengæld masser af snavs og fugt. I det hele taget var Marx-familiens første år i England præget af død og elendighed. Datteren Franziska Marx døde af bronkitis, da hun kun var et år gammel, ’Fawkesy’ Marx blev også kun et år gammel, mens Edgar Marx døde af tuberkulose otte år gammel. Marx selv var som nævnt ofte syg, og elendigheden gik heller ikke sporløst hen over konen, Jenny Marx, der blev stærkt skamferet af et koppeangreb, som også nær havde taget livet af hende.

Men havde det ikke været for Marx’ trofaste ven, Friedrich Engels, så var det gået endnu værre. Gang på gang reddede Engels Marx-familien ud af deres økonomiske morads. Igennem alle årene i England flød der således en lind strøm af penge til London fra Manchester, hvor Engels boede og arbejdede som fabriksbestyrer på sin fars fabrik. Engels’ økonomiske støtte betød blandt andet, at der ind imellem blev råd til rekreationsophold ved havet eller ligefrem til kurophold. Engels hjalp også Marx økonomisk ved at skrive artikler for ham i hans navn. Marx var fra 1851 og frem Europakorrespondent for det, der dengang var verdens største avis, *New York Daily Tribune*, men det kneb ofte med at

finde tid til journalistarbejdet ind imellem studierne på British Museum og organisationsarbejdet i Den Internationale Arbejderassociation (Internationale). Engels var til gengæld altid god for en artikel – specielt hvis den skulle handle om krig. Engels var i besiddelse af en stor viden om militærstrategier og lidt praktisk erfaring havde han også fået samlet sig under oprøret i Rhinlandet i 1848.

Marx vidste derimod ikke det store om krigstaktik, og hans eneste praktiske erfaring med våben fik han, da han var student i Bonn. Her tog han imod en udfordring til duel fra en soldat i *Das Borussia Korps* – Marx slap heldigt med en lille flænge over det højre øje. Skønt dette var Marx' væsentligste erfaring med fysisk kamp, så var han langt fra nogen kujon. Tværtimod lagde han sig ofte ud med folk, og han sagde altid sin mening – undtagen, det tilsagde hans borgerlige manerer ham nemlig, når der var kvinder og børn tilstede. Det førte en del uvenskaber, stridsskrifter og retssager med sig. Men det nærede på en måde blot Marx. Formentlig er det også i dette lys, at man skal se det, der ellers kunne ligne et gigantisk tidsspilde, nemlig de oceaner af tid, Marx brugte på at skrive pamfletter og kampskrifter, hvori han ironiserede over eller direkte tilsvinede sine modstandere.

Ind imellem kampene, organisationsarbejdet og sygdommene blev der som bekendt også tid til at skrive et par af idéhistoriens klassikere. Det drejer sig selvfølgelig først og fremmest om *Kapitalen*, hvis første bind udkom i 1867. Det værk, der senere

blev verdenskendt, vakte dog kun ringe opsigt ved sin udgivelse. Det fortørnede ikke mindst Jenny, der til Dr. Kugelmann skrev, at ”Hvis arbejderne havde blot den ringeste anelse om, hvilke ofre den bog, der blev skrevet til dem og for deres skyld, har krævet, ville de måske vise lidt større interesse.” Sandt var det da også, at Marx havde slidt med ’alt det økonomiske lort’, som han engang selv udtrykte det, i adskillige år – faktisk i et par årtier. Første bind af *Kapitalen* blev også det eneste af de tre bind, som værket i dag omfatter, som Marx selv udgav. Bind to og tre blev først færdigredigeret og udgivet af Engels efter Marx' død - i 1885 og 1894.

Apropos *Kapitalen* så er det netop i behandlingen af dette værk, at *Karl Marx – et liv* er svagest. Ikke i afdækningen af de ydre omstændigheder ved tilblivelsen eller receptionen af *Kapitalen*, men derimod i Wheens læsning af selve værket. Ifølge Wheen er det nemlig sådan, at alle hidtil – måske lige bortset fra den amerikanske litteraturkritiker, Edmund Wilson, der kaldte Marx den største ironiker siden Swift – har læst *Kapitalen* forkert. Kritikken af kapitalismen, som den udfoldes i *Kapitalen*, skal slet ikke forstås så direkte, som de fleste fortolkere har været tilbøjelige til. Ifølge Wheen var Marx' ambition nemlig ikke at skrive et videnskabeligt værk – og hvis man derfor vurderer værket som videnskab, går man folgelig galt i byen. I stedet skriver Wheen, at man får mere ud af at ”... læse *Kapitalen* som et stykke fiktion: Et victoriansk melodrama eller en stor gotisk roman, hvis helte bliver

holdt som slaver og slugt af det uhyre, de har skabt ... eller måske en satirisk beretning om et utopia som Swifts hoyhnhnmernes land, hvor alt er smukt og kun mennesket værdiløst.” (s.319-321)

Skønt Wheen har ret i, at *Kapitalen* indeholder nogle blændende ironiske passager, så er hans idé om, at *Kapitalen* først og fremmest skal læses som et litterært værk helt ude i skoven. Om denne idé er motiveret af et ønske om, at 'redde' Marx, ved jeg ikke, men hvis den er, er det i hvert fald et ynkeligt forsøg, der gør Marx meget mindre, end han var. Der er for mig at se ingen tvivl om, at Marx i sin selvforståelse – som fx kan læses ud af *Kapitalens* forskellige forord, dens noter og diverse breve – mente, at han med *Kapitalen* havde afsløret 'kapitalismens bevægelseslov', og at han med sine analyser i *Kapitalen* havde forudset, hvordan også dette samfund til slut måtte gå til grunde på grund af større og større indre modsætninger. Derfor skal vi også i første omgang læse og vurdere *Kapitalen*, som et videnskabeligt værk, der leverer en teori om det kapitalistiske samfund. Og selvom Marx undervejs i *Kapitalen* får peget på mange væsentlige karakteristika for kapitalistisk produktion og for livet under et kapitalistisk økonomisk system i det hele taget, så slog hans projekt fejl. De overordnede analyser holdt nemlig ikke. Det gør ikke Marx til en dårlig videnskabsmand eller tænker – tværtimod. *Kapitalen* er et af de flotteste og mest vovede forsøg på at begribe, hvad der er på spil i det moderne samfund, som nogensinde er fremlagt. De dårlige tænkere og de helt igennem uvi-

denskabelige, er alle dem, der, som Karl Popper var den første til at gøre opmærksom på, ikke vil indse, at den historieteori, der gennemsyrrer hele Marx' projekt, for længst er falsificeret – ja, mere end det: at et profetisk historiefilosofisk projekt, a la det Marx (og Engels) udviklede, altid vil være dømt til at mislykkes. Som Popper argumenterer, så kan vi nemlig ikke vide, hvad man i fremtiden kommer til at vide, og da historiens udvikling er intimt forbundet med udviklingen i vores viden, så kan vi altså heller ikke vide, hvordan den historiske udvikling fremover vil være. Først når det er konstateret, kan vi komme videre! Og så må man for min skyld gerne hæfte sig ved *Kapitalens* litterære kvaliteter, blot man altså ikke som Wheen hævder, at værket først og fremmest var tænkt som 'et victoriansk melodrama, en gotisk roman eller en satire a la Swift'.

Francis Wheens *Karl Marx – et liv* er i det hele taget ikke nogen god indføring i Marx' værk – og prætenderer i øvrigt heller ikke at være det, bortset lige fra det med *Kapitalen*. Leder man efter en god indføring i Marx' værk, bør man derfor vælge en anden bog. Ønsker man derimod at vide mere om Marx' liv – hvem han korresponderede og fraterniserede med, hvor han boede, hvordan hans familiære forhold var osv. – så er Wheens bog lige sagen. *Karl Marx – et liv* er særdeles velskrevet, og Wheen har ikke mindst blik for de humoristiske detaljer ved Marx' person og liv. Samtidig har Wheen sympati for Marx uden, at han konstant føler sig kaldet til at dække over hans fejltrin. Marx fremtræder i *Karl Marx* –

et liv hverken som den djævel han allerede, mens han levede, blev fremstillet som eller som den uskyldsrene engel, han blev portrætteret som i de kommunistiske skrækregimer. Wheen tegner derimod et nuanceret billede af Marx.

Afslutningsvis skal det nævnes, at man af en biografi som denne godt kunne ønske sig et skarpere teorihistorisk blik. Fx nævnes den engelske økonomiteoretiker William Stanley Jevons ikke med ét ord i *Karl Marx – et liv*. Det er ikke så mærkeligt, ville Wheen sikkert sige, for Marx havde intet med Jevons at gøre. Men det er da i det mindste teorihistorisk interessant, at Marx og Jevons samtidigt og igennem flere år flittigt gjorde brug af British Museums læsesal og bibliotek, at de dér studerede mange af de samme værker, og at de nogenlunde samtidigt udgav hver deres epokegørende værditeori: Jevons en nytteværditeori, der *gjorde op med* den klassiske politiske økonomis arbejdsværditeori, og Marx en forfinet arbejdsværditeori, der *byggede videre* på den klassiske politiske økonomis arbejdsværditeori. Nyttelværditeorien, som får sit gennembrud med Jevons' *The Theory of Political Economy*, som udkom i 1871 – altså kun 4 år efter førsteudgaven af *Kapitalen* – og med østrigeren Carl Mengers *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* fra 1871 og franskmændén Léon Walras' *Éléments d'Économie politique pure* fra 1874, kom til at udgøre et vigtigt fundament for al senere markedsøkonomisk tænkning, mens Marx' forfinede arbejdsværditeori som bekendt blev grundlaget for den kommunistiske verdens økonomiforståelse og for den klassiske, vestlige økonomikritik.

Mads P. Sørensen

The empire strikes back

Michael Hardt og Antonio Negri, *Empire*, Harvard University Press, Cambridge Mass. og London 2000, 512 sider, \$35 (hardback).

I almindelig daglig tale associeres 'globalisering' med forestillingen om det samtidige samfunds skæbne som fikseret, uforanderligt og givet. Hvis der i denne forestilling er plads til ændringer, så er disse indskrænkede til det, der er nødvendigt for at tilpasse sig den globale konkurrences nye spilleregler. Det er tilsyneladende umuligt at forestille sig radikale ændringer. Den dominerende fortælling om globalisering repræsenterer den økonomiske og kulturelle udvikling som en emancipation fra tidligere tiders nationalstatslige begrænsninger og som en hidtil uset mulighed for at skabe et virkeligt verdensmarked. Overfor denne forestillings selektive virkelighed, hvis underkastelsesomkvæd repetitivt sættes i scene under henvisninger til 'ansvarlighed' og realisme', er det vigtigt at insistere på, at globalisering er et modsætningsfyldt fænomen, der er karakteriseret ved stridigheder, interne forskelligheder og stadige grænsekrydsninger. Den aktuelle globale kultur kan ikke absorbere alt og er derfor rum for uenighed, et rum hvis grænser altid vil være i bevægelse.

Globaliseringen er selvfølgelig ikke kun et nyt fænomen; som Braudel gjorde os opmærksomme på, har kapitalismen altid været global. Det nye er globaliseringens form, kontekst og strategiske årsager. Globaliseringen har